

การรวมกฎหมายบริษัทไทยให้เป็นหนึ่งเดียวในรูปพระราชบัญญัติบริษัท พ.ศ. ...* UNIFICATION OF THAI COMPANY LAW INTO A SINGLE COMPANY ACT B.E.

นพดล ปกรณ์นิมิตติ

Noppadon Pakonnimidee

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Law, Rangsit University, Pathum Thani, Thailand

Corresponding author E-mail: noppadon.pa@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกฎหมายบริษัทของไทยทั้งบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัด รูปแบบ การวางแบบกฎหมายบริษัทของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และญี่ปุ่น และบทวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของรวมกฎหมายบริษัทของไทยที่อยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนเอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 หุ่นส่วนและบริษัท และ พระราชบัญญัติบริษัท มหาชน พ.ศ. 2535 ให้อยู่ในกฎหมายฉบับเดียวกัน อันมีลักษณะการวางแบบกฎหมายเดียวกับพระราชบัญญัติบริษัทของสหราชอาณาจักร หรือกฎหมายบริษัทของสหรัฐอเมริกา(สองประเทศนี้เป็นตัวอย่างการศึกษาของระบบกฎหมาย Common Law) และกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น (เป็นตัวอย่างการศึกษาของระบบกฎหมาย Civil Law) รวมทั้งศึกษาจากข้อมูลแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผลการศึกษาวิจัยเอกสารพบว่า กฎหมายบริษัทของไทย คือ กฎหมายบริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 และร่างพระราชบัญญัติบริษัทคนเดียว พ.ศ.... (หากมีการนำเสนอเข้าสู่รัฐสภาของไทยอีกครั้งเพื่อให้พิจารณา) สามารถรวมกฎหมายบริษัทของไทยทั้งหมดไว้ให้เหลือเพียงกฎหมายฉบับเดียวได้ จะทำให้มีทั้งข้อดีและข้อเสียจากการรวบรวมกฎหมายบริษัทของไทยให้เป็นหนึ่งเดียวอันเป็นไปตามเนื้อหาในบทความนี้

ทั้งนี้ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาพบว่า ในปี พ.ศ. 2516 ประเทศไทยเคยมีแนวคิดในการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท โดยมีหลักการสำคัญคือ แบ่งบริษัทออกเป็นสองประเภท คือ บริษัทเอกชนจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด แต่ด้วยเหตุผลทางเทคนิคทางกฎหมาย จึงแยกบริษัทมหาชนจำกัด เป็นกฎหมายเฉพาะอีกฉบับคือ พระราชบัญญัติบริษัทมหาชน พ.ศ. 2521 (กฎหมายเดิมที่ยกเลิกไปแล้ว) ผลที่ได้จากการศึกษาน่าจะใช้เป็นแนวทาง เพื่อเสนอแนะให้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติบริษัท พ.ศ.... ตามแบบอย่างของต่างประเทศที่มีการพัฒนากฎหมายแล้ว

คำสำคัญ: กฎหมายบริษัทไทย, บริษัทจำกัด, บริษัทมหาชนจำกัด, ร่างพระราชบัญญัติบริษัทคนเดียว, การรวมกฎหมาย

Abstract

This academic article aims to examine the historical development and current structure of Thai company law by analyzing two primary corporate forms: private limited companies and public limited companies. It explores the possibility and feasibility of consolidating Thai company law into a single codified legal framework. At present, company law in Thailand is fragmented across multiple legal instruments, including the Civil and Commercial Code (Book III, Title XXII: Partnerships and Companies), the Public Limited Companies Act B.E. 2535 (1992), and a draft Sole Proprietorship Bill, which may be reintroduced for parliamentary consideration. This study assesses the legal implications, structural consistency, and practical feasibility of merging these sources into one unified statute. To contextualize the proposal, the article examines the company law models of three jurisdictions: the United States and the United Kingdom, both representatives of the common law tradition, and Japan, a prominent example of the civil law system. The comparative analysis focuses on legislative design, codification style, and the conceptual foundations of corporate law within each system. Notably, both the U.K. Companies Act and Japanese company law have undergone modern reforms to achieve greater legal coherence and efficiency. These models provide valuable reference points for possible reform of Thai company law.

The study finds that discussions on the unification of company law in Thailand date back to 1973, when there was an effort to revise the Civil and Commercial Code to distinguish clearly between private and public companies. However, due to technical legal reasons and political considerations, public limited companies were instead regulated under a separate statute—the Public Limited Companies Act B.E. 2521 (1978), which was later replaced by the current 1992 version. Based on the comparative study and historical review, this article concludes by recommending the development of a comprehensive and unified Company Act. Such a reform would not only enhance legal certainty and administrative efficiency but also align Thai corporate regulation with international legislative trends.

Keywords: Thai company law, Limited companies, Public limited companies, The draft of Single Shareholder Companies Act, Unification of Laws

บทนำ

ด้วยปัจจุบันโครงสร้างของกฎหมายบริษัทไทย แบ่งกฎหมายออกเป็นสองฉบับคือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 22 ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนและบริษัท กับ พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535 ทำให้องค์กรธุรกิจของไทยที่จดทะเบียนจัดตั้งในรูปแบบบริษัท ทั้งบริษัทจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด ต่างอยู่ภายใต้กฎหมายคนละฉบับ ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องข้อกำหนดหลายประการ ทั้งประเด็นมูลค่าหุ้น การจัดทำ

หนังสือบริคณห์สนธิ จำนวนผู้จัดตั้งบริษัท กรณีบริษัทมหาชนจำกัด ผู้เริ่มจัดตั้งบริษัท ต้องเป็นบุคคลธรรมดา ตั้งแต่สิบห้าคนขึ้นไป ในขณะที่บริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้เริ่มก่อการ ต้องเป็นบุคคลใดๆ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป และปัญหาข้อกฎหมายที่สำคัญก็คือ ความรับผิดของกรรมการ ในส่วนที่เป็นพื้นฐานความรับผิดทางกฎหมาย ที่ควรเหมือนกัน กลับมีความแตกต่างกัน

การรวมกฎหมายบริษัทจำกัด กฎหมายบริษัทมหาชนจำกัดของไทย และอาจรวมถึงกฎหมายบริษัทจำกัดคนเดียว (ถ้าหากมี) ให้เป็นกฎหมายบริษัทเพียงฉบับเดียว จะทำให้กฎหมายบริษัทของไทยมีความเป็นเอกภาพ ไม่มีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายที่ลักลั่น ระหว่างบริษัทแต่ละประเภท ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เช่นความรับผิดของกรรมการบริษัทในส่วนพื้นฐาน ที่ควรเหมือนกัน แต่กลับมีบทบัญญัติในรายละเอียดที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจด้วยเหตุผลที่ผู้ร่างกฎหมายบริษัทจำกัด กับกฎหมายบริษัทมหาชนจำกัด ไม่ใช่คณะผู้ร่างกฎหมายกลุ่มเดียวกัน เนื่องจากเป็นกฎหมายคนละฉบับกัน ร่างขึ้นในคนละห้วงเวลา ต่างรัฐบาลและไม่ใช้รัฐสภาชุดเดียวกันที่พิจารณากฎหมาย

1. ประวัติกฎหมายหุ้นส่วนบริษัทของไทย

1.1 ประวัติศาสตร์กฎหมายหุ้นส่วนบริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การศึกษาความเป็นมาของกฎหมายหุ้นส่วนบริษัทของไทย จำต้องย้อนมากล่าวถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ซึ่งมีบทบัญญัติทั้งหมดอยู่ 6 บรรพ ได้แก่ บรรพ 1 หลักทั่วไป บรรพ 2 หนี้ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา บรรพ 4 ทรัพย์สิน บรรพ 5 ครอบครัว และบรรพ 6 มรดก โดยกฎหมายลักษณะหุ้นส่วนและบริษัทเป็นเอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 อันอยู่ในบรรพ 3

ประเทศไทยได้รวมกฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์เข้าไว้ด้วยกัน ในขณะที่บางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เยอรมัน ฝรั่งเศส ได้มีการแยกกฎหมายแพ่งออกจากกฎหมายพาณิชย์ ความแตกต่างระหว่างกฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์ คือ กฎหมายแพ่งจะเป็นกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องบุคคล หนี้ ทรัพย์สิน ครอบครัวและมรดก ในขณะที่กฎหมายพาณิชย์จะเป็นกฎหมายที่บังคับใช้กับบุคคลที่ประกอบธุรกิจ เช่น กฎหมายหุ้นส่วนบริษัท กฎหมายประกันภัย กฎหมายตั๋วเงิน เป็นต้น เพราะต้องการให้มีความคล่องตัวในการประกอบธุรกิจ จึงต้องมีบทบัญญัติแยกต่างหากจากเอกชนทั่วไป (วิณัฎฐา แสงสุข และจิตติพร ลิ้มแหลมทอง, 2548)

1.2 ประวัติศาสตร์การแยกกฎหมายบริษัทออกเป็นสองฉบับ

ก่อนที่ประเทศไทยจะรับเอาแนวคิดกฎหมายบริษัทลายลักษณ์อักษรมาใช้ในการจัดตั้งบริษัทต้องได้รับพระบรมราชานุญาต ทั้งนี้ เพราะในขณะนั้นยังไม่มีกฎหมายจัดตั้งบริษัทบุคคลใดจะจัดตั้งบริษัทต้องได้รับพระบรมราชานุญาต ดังนั้น การจัดตั้งบริษัทจึงได้รับพระบรมราชานุญาตเป็นรายๆ ไป บริษัทพระบรมราชานุญาตจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ไว้เป็นการเฉพาะ เช่น การขุดคลอง การเดินรถไฟ การเดินรถราง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น บริษัทขุดคลองสยาม จำกัด บริษัท รถรางพระพุทธบาทหุบ จำกัด บริษัท รถรางไทยหุบ จำกัด เป็นต้น (ศรีปรีชาธรรมปาฐก, 2503) เมื่อมีการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีการบัญญัติกฎหมายบริษัทจำกัดไว้ในบรรพ 3 ลักษณะ 22 กฎหมายบริษัทจำกัดในยุคนี้ได้รับอิทธิพลจาก Companies Act 1907 ของอังกฤษ ระบบกฎหมายบริษัทของไทยในยุคนี้ไม่มีการแยกบริษัทมหาชนออกจากบริษัทเอกชนคล้ายกับกฎหมายของเยอรมนี ฝรั่งเศส อังกฤษ สหรัฐ และญี่ปุ่น ก่อนที่จะมีการตรากฎหมายบริษัทเอกชนจำกัดใช้บังคับ โดยเหตุที่ประเทศไทยได้จัดตั้ง

ตลาดหลักทรัพย์ จึงมีความ ต้องการจะมีบริษัทมหาชนจำกัดเพื่อระดมทุนในตลาดทุน ดังนั้น ในปี 2521 จึงได้ตราพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2521 (เสถียรภาพ นานหลวง, 2559) ต่อมาพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2521 ได้ถูกยกเลิก และมีการตราพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535 มาบังคับใช้แทน โดยมีเหตุผลดังหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัตินี้

“พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2521 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลากว่าสิบปี แต่การจัดตั้งบริษัทมหาชนจำกัดก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ทั้งนี้ เนื่องจากบทบัญญัติบางมาตรายังไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมในรูปบริษัทมหาชนจำกัด สมควรผ่อนคลายความเคร่งครัดของบทบัญญัติเหล่านั้น เพื่อส่งเสริมการจัดตั้งหรือการดำเนินการของบริษัทมหาชนจำกัดให้เป็นไปโดยคล่องตัวขึ้น พร้อมทั้งแยกกรณี การเสนอขายหุ้นและหุ้นกู้ต่อประชาชนไปรวมไว้ในกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายหลักทรัพย์โดยเฉพาะ และโดยที่มีการแก้ไขในมาตราต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่การใช้บังคับกฎหมายสมควรปรับปรุงเสียในคราวเดียวกันโดยยกเลิกพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2521 จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

2. รูปแบบกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร

บริษัทต่างๆในญี่ปุ่นโดยส่วนใหญ่จะถูกกำกับควบคุมโดยกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น ยกเว้นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของญี่ปุ่น ที่จะปฏิบัติตามกฎหมายอีกฉบับคือ Financial Instruments and Exchange Law (FIEL) และข้อบังคับเกี่ยวกับหลักทรัพย์จดทะเบียนของตลาดหลักทรัพย์ (Corporate Governance in Japan, n.d.)

2.1 กฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น

เมื่อรัฐบาลฟื้นฟูเมจิก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2411 รัฐบาลต้องการสร้างระบบกฎหมายสมัยใหม่ที่ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก เพราะต้องการจัดการกับอำนาจตะวันตกอย่างเท่าเทียม ในช่วงแรกของกระบวนการปรับปรุงให้ทันสมัย ความสนใจของรัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้น มุ่งเน้นไปที่ระบบการปกครองตามแบบของสหราชอาณาจักรเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตาม มีอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถนำระบบกฎหมายของสหราชอาณาจักรไปใช้ได้ทันที คือ ระบบกฎหมายจารีตประเพณีซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของกฎหมายอังกฤษ ญี่ปุ่นลังเลที่จะยอมรับระบบนี้ เพียงเพราะไม่มีพื้นฐานที่จะยอมรับ เป็นประมวลกฎหมายที่ญี่ปุ่นต้องการจริงๆ แต่สหราชอาณาจักรไม่มีแม้รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วยซ้ำ ในท้ายที่สุด ญี่ปุ่นได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญเมจิในปี ค.ศ. 1889 ตามด้วยการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งในปี ค.ศ. 1898 และประมวลกฎหมายพาณิชย์ในปี ค.ศ. 1899 ซึ่งล้วนเป็นกฎหมายที่ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบกฎหมายญี่ปุ่นในปัจจุบัน ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและประมวลกฎหมายพาณิชย์ปัจจุบันก็ได้รับอิทธิพลอย่างมากจาก ประมวลกฎหมายของประเทศเยอรมนีที่ใช้กันอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น (Ishiyama T., n.d.)

ญี่ปุ่น แบ่งประมวลกฎหมายออกเป็น ประมวลกฎหมายแพ่ง และประมวลกฎหมายพาณิชย์ ซึ่งจะแตกต่างจากของไทย ซึ่งจะรวมสองประมวลกฎหมายดังกล่าวเข้ากันเป็นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยประมวลกฎหมายพาณิชย์ ฉบับปัจจุบัน จะแบ่งออกเป็น 3 บรรพ คือ บรรพ1 บททั่วไป (Part I General Provisions)

บรรพ 2 ธุรกรรมพาณิชย์ (Part II Commercial Transactions) บรรพ 3 พาณิชยนาวี (Part III Maritime Commerce) (Japanese Law Translation, 2025) ทั้ง 3 บรรพดังกล่าว จะไม่ปรากฏบทบัญญัติในส่วนกฎหมายบริษัท เหมือนกับ บรรพ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 ของไทย

แม้จะไม่มีบทบัญญัติว่าด้วยบริษัทจำกัด แต่จากการศึกษาพบว่า Old commercial Code ของญี่ปุ่น ในฉบับร่างก่อนมีประมวลกฎหมายพาณิชย์ของญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน ดังกล่าวนี้อาจมีร่างบทบัญญัติว่าด้วยกฎหมายบริษัทด้วย (งุโซ ออิตะ, 2530)

คำว่า บริษัท (Company) ตาม Companies Act (Act No. 86 of 2005) จะประกอบไปด้วยบริษัทในสี่รูปแบบ คือ

1. Stock Company (Kabushiki-Kaisha) คำว่า “Kabushiki” หมายถึง หุ้นในบริษัท องค์การธุรกิจประเภทนี้คือ บริษัทจำกัด ภายใต้กฎหมายญี่ปุ่น บริษัทนี้เทียบเคียงได้กับ Company limited by share ของสหราชอาณาจักร ในตอนร่างกฎหมาย เจตนารมณ์ของผู้ร่าง ต้องการให้บริษัทประเภทนี้ใช้กับรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่

2. General Partnership Company (Gomei-Kaisha) คำว่า Kaisha จะหมายถึงบริษัทองค์การธุรกิจนี้เทียบได้กับบริษัทประเภทไม่จำกัดความรับผิด ตามกฎหมายบริษัทแห่งสหราชอาณาจักร

3. Limited Partnership Company (Goushi-Kaisha) จะประกอบไปด้วยหุ้นส่วนอยู่สองประเภท 1. หุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิด กับ 2. หุ้นส่วนประเภทจำกัดความรับผิดองค์การธุรกิจนี้เทียบเคียงได้กับห้างหุ้นส่วนจำกัด ตามกฎหมายแห่งสหราชอาณาจักร (Nakamura N., 2006)

4. Limited Liability Company (Goudou-Kaisha)

Godo Kaisha มักเรียกโดยย่อว่า GK เป็นธุรกิจประเภทหนึ่งที่คล้ายคลึงกับบริษัทจำกัดเอกชน (Ltd) ของสหราชอาณาจักร หรือบริษัทจำกัดความรับผิดของอเมริกา (LLC) โดยมีโครงสร้างภายในที่เรียบง่าย โดยกำหนดให้จำกัดความรับผิดสำหรับทุกคนที่ลงทุน GK เกิดขึ้นจากข้อบังคับของบริษัทที่ลงนามโดยนักลงทุน ผู้ลงทุนแต่ละรายอาจให้การสนับสนุนเงินทุนในรูปของเงินหรือทรัพย์สิน เมื่อข้อบังคับการจดทะเบียนบริษัทและตราประทับของบริษัท GK ได้รับการจดทะเบียนและดำเนินการโดยฝ่ายกฎหมายแล้ว บริษัทก็อาจเปิดบัญชีธนาคารและลงนามในสัญญาในฐานะองค์การธุรกิจที่จดทะเบียนโดยถูกต้องตามกฎหมาย (Export to Japan, 2024)

จากการศึกษาลักษณะประเภทของบริษัท บทความนี้ต้องการแสดงให้เห็นว่าตามกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันดังกล่าวข้างต้น พบว่า ไม่ได้แยกบริษัทเอกชนจำกัด กับ บริษัทมหาชนจำกัด แบบที่กฎหมายบริษัทไทยใช้ แต่ ใช้รูปแบบบริษัทประเภท “Kabushiki Kaisha หรือ KK ซึ่งสามารถเป็น “มหาชน” ได้หากมีหุ้นที่สามารถโอนไปยังบุคคลทั่วไปโดยเสรี มี การจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนว่าเป็น “public company” ได้หากเข้าเงื่อนไข

2.2 กฎหมายบริษัทของสหรัฐอเมริกา

ประเภทขององค์การธุรกิจในสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาเมืองธุรกิจแบ่งออกเป็นประเภทหลักๆ อยู่ 4 ประเภท 1. ธุรกิจประเภทเจ้าของคนเดียว (Sole Proprietorship) 2. ห้างหุ้นส่วน (Partnership) 3. บริษัทจำกัดความรับผิด (Limited Liability Company) และ 4. บริษัทธุรกิจ (Business Corporation)

ตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา Corporation แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. บริษัทธุรกิจ (Business Corporation) องค์กรธุรกิจรูปแบบนี้ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินธุรกิจเพื่อแสวงหากำไร และ 2. บริษัทที่ไม่แสวงหากำไร A not-for-profit corporation ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง โดยไม่แสวงหากำไร ตัวอย่างเช่น การกุศล หรือการทำองค์กรเพื่อการศึกษา (Global Alliance of SMEs, 2023)

ด้วยบทความนี้เป็นการศึกษาในส่วนกฎหมายบริษัทในเชิงเปรียบเทียบ จึงศึกษาเพียงบริษัทจำกัดความรับผิด (Limited Liability Company) และ บริษัทธุรกิจ (Business Corporation)

สิ่งที่อาจสร้างความสับสนก็คือ บริษัทจำกัดความรับผิด (Limited Liability Company) และ บริษัทธุรกิจ (Business Corporation) เป็นองค์กรธุรกิจในประเภทบริษัท ดังเช่นกรณีของกฎหมายบริษัทไทย ใช่หรือไม่ นั่น ในความเห็นของผู้เขียนเห็นว่าบริษัทจำกัดความรับผิด (Limited Liability Company) จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย

กฎหมายบริษัทของประเทศสหรัฐอเมริกา จากการศึกษาค้นพบว่าเป็นกฎหมายในระดับมลรัฐ ซึ่งแต่ละรัฐของสหรัฐอเมริกามีกฎหมายบริษัทของตนโดยกฎหมายบริษัทในระดับมลรัฐที่มลรัฐอื่นๆ ในสหรัฐอเมริกา นำไปใช้เป็นแนวทางส่วนใหญ่ คือ กฎหมายบริษัท Delaware General Corporation Law (DGCL) ส่วนในระดับสหพันธรัฐ คือ The Model Business Corporation Act (2002) จะเป็นรูปแบบของกฎหมายต้นแบบ Model Law ที่มลรัฐต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา สามารถนำไปปรับใช้เพื่อออกเป็นกฎหมายเฉพาะของแต่ละมลรัฐ

Delaware Code Title 8. Corporations บทบัญญัติในกฎหมายบริษัทเดลาแวร์ แสดงให้เห็นว่า Corporations จะหมายถึงบริษัทจำกัดมหาชนและบริษัทเอกชนจำกัดด้วย โดยองค์กรธุรกิจแบบอื่น รัฐเดลาแวร์จะมีกฎหมายที่แยกต่างหาก เช่น Limited Liability Company (LLC) อยู่ภายใต้ Delaware Limited Liability Company Act (Delaware Code Title 6, Chapter 18) Limited Partnership (LP) อยู่ ภายใต้ Delaware Revised Uniform Limited Partnership Act (Delaware Code Title 6, Chapter 17) General Partnership (GP) จะไม่มีกฎหมายเฉพาะเจาะจงที่บังคับให้มีการจดทะเบียนกับรัฐ แต่ก็มีกฎหมายที่ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างหุ้นส่วนและกับบุคคลภายนอก คือ Delaware Uniform Partnership Act (Delaware Code Title 6, Chapter 15)

2.3 กฎหมายบริษัทของสหราชอาณาจักร

พระราชบัญญัติบริษัทปี 2006 จัดว่าเป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติที่ยาวมากฉบับหนึ่งของรัฐสภาแห่ง สหราชอาณาจักรตั้งแต่มีการประกาศใช้กฎหมายที่ผ่านจากรัฐสภา กฎหมายบริษัทประกอบด้วยบัญญัติมากกว่า 1,300 มาตรา กฎหมายฉบับนี้ มีบทบัญญัติที่แบ่งแยกบริษัทออกเป็นสองประเภทคือ บริษัทเอกชน และบริษัทมหาชนจำกัด อันเป็นบทบัญญัติที่มีมาตั้งแต่กฎหมายฉบับเดิม ซึ่งก็ได้แบ่งแยกบริษัทออกเป็นบริษัทเอกชน กับ บริษัทมหาชนเช่นกัน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับผู้ก่อการว่า ประสงค์จะจัดตั้งบริษัทเอกชน หรือ บริษัทมหาชน ตาม Section 9(2)(d)

Companies Act 2006 ระบุชัดว่าในคำขอจดทะเบียนบริษัท (application for registration) จะต้องระบุประเภทของบริษัทที่จะจัดตั้งว่าเป็นบริษัทเอกชน หรือ บริษัทมหาชนลงในแบบ Form IN01

ความแตกต่างระหว่างบริษัทเอกชนและบริษัทมหาชนคือ บริษัทเอกชนจำกัด (Private Company Limited) ถูก ห้ามโดยชัดแจ้ง ไม่ให้เสนอขายหุ้นแก่ประชาชนโดยทั่วไป ตาม Section 755 Companies Act 2006 ซึ่งต้องรับผิดชอบอาญาหากมีการจำหน่ายหุ้นหรือหลักทรัพย์แก่ประชาชนเป็นการทั่วไป ในขณะที่บริษัทมหาชนจำกัด มีอิสระในการจำหน่ายหุ้นหรือหลักทรัพย์แก่ประชาชน ภายใต้กฎระเบียบที่กำกับและควบคุมโดยหน่วยงานรัฐ (Davies P., 2020)

พระราชบัญญัติบริษัทปี 2006 (Company Act 2006) ได้แยกประเภทของ company ได้ดังนี้

1. Limited and unlimited companies เป็นการแบ่งตามลักษณะการรับผิดชอบของสมาชิก

Limited company บริษัทที่สมาชิกมีความรับผิดชอบจำกัด (limited liability)

แบ่งเป็น Limited by shares จำกัดความรับผิดชอบตามมูลค่าหุ้นที่ถือไว้ และ Limited by guarantee จำกัดความรับผิดชอบตามจำนวนที่สมาชิกตกลงจะรับผิดชอบหากบริษัทเลิกกิจการ

Unlimited company บริษัทที่สมาชิกมีความรับผิดชอบไม่จำกัด รูปแบบนี้ยังพบข้อมูลการจดทะเบียนจัดตั้งอยู่น้อยมาก

2. Private and public companies รูปแบบนี้เป็นการแบ่งตามลักษณะการขายหลักทรัพย์

บริษัทเอกชนจำกัด Private company (Ltd) ไม่สามารถเสนอขายหุ้นให้แก่ประชาชนทั่วไป การจัดตั้งตามกฎหมายจะมีขั้นตอนและภาระการรายงานเอกสารตามกฎหมายที่น้อยกว่าบริษัทมหาชน โดยบริษัทเอกชนจำกัด ใช้อักษรย่อท้ายชื่อว่า “Ltd”

บริษัทมหาชนจำกัด Public company (plc) สามารถเสนอขายหุ้นแก่ประชาชน และเข้าตลาดหลักทรัพย์ได้ ตามกฎหมายกำหนดให้ต้องมีทุนจดทะเบียนขั้นต่ำ (£50,000) โดยบริษัทมหาชนจำกัด ใช้อักษรย่อว่า “plc”

3. การจำแนกตามวัตถุประสงค์เฉพาะหรือสถานะพิเศษตามกฎหมาย ได้แก่

Community Interest Company (CIC) บริษัทที่จัดตั้งเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน มีข้อจำกัดในการแจกจ่ายกำไร (asset lock) Charitable Company คือ บริษัทที่จดทะเบียน และมีสถานะเป็นองค์กรการกุศล (charity)

Societas Europaea (SE) บริษัทในรูปแบบสหภาพยุโรป (ยังคงใช้ได้กับบางบริษัทที่จัดตั้งก่อน Brexit) โดยรูปแบบ Private and public companies จะมีลักษณะใกล้เคียงกับบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัดของไทย ซึ่งจากการศึกษา Company Act 2006 จะพบว่า บทบัญญัติว่าหน้าที่กรรมการ นั้นเป็นบทบัญญัติที่สามารถใช้ร่วมกันได้ในบริษัททุกประเภท ซึ่งรวมถึงบริษัทเอกชนจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด โดยเหตุผลที่นำเสนอประกอบการศึกษาในประเด็นนี้ ต้องการจะแสดงให้เห็นว่า กฎหมายบริษัทของสหราชอาณาจักร เป็นกฎหมายฉบับเดียวที่สามารถบังคับใช้กับธุรกิจที่จัดตั้งเป็นบริษัทเอกชนจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด ภายใต้

กฎหมายฉบับเดียวกัน อันแตกต่างจากรูปแบบและลักษณะการใช้กฎหมายบริษัทของไทยที่ยังแยกการใช้กฎหมายออกเป็นสองฉบับ

สหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร ประเทศทั้งสองใช้ระบบกฎหมาย Common Law ซึ่งมีวัฒนธรรมทางกฎหมายว่า กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติโดยรัฐสภานั้นเป็นกฎหมายพิเศษที่ต้องบัญญัติ ดีความ และบังคับใช้โดยเคร่งครัด แตกต่างจากกฎหมายในรูปคำพิพากษาของศาลที่เป็นกฎหมายทั่วไป เหตุผลที่ผู้เขียนศึกษาสองประเทศนี้ นำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น ก็เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่อยู่ในระบบ Civil law ซึ่งกฎหมายบริษัทเอกชนจำกัดกับบริษัทมหาชนจำกัด ก็อยู่ภายใต้กฎหมายบริษัทฉบับเดียวกันเพื่อแสดงให้เห็นว่า รูปแบบกฎหมายบริษัทหนึ่งเดียว มีการใช้ทั้งในประเทศระบบ Common Law และ Civil Law

3. เหตุผลสำคัญแห่งการแยกกฎหมายบริษัทไทยเป็นสองฉบับ

หากศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกฎหมายบริษัทไทย จะพบว่า กระทรวงพาณิชย์ของไทย ในปี พ.ศ.2516 ได้เสนอ คณะรัฐมนตรีในเวลานั้น ถึงความจำเป็นในการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท โดยมีหลักการสำคัญคือ แบ่งบริษัทออกเป็นสองประเภท คือ บริษัทเอกชนจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด โดยยึดหลักว่าบุคคลที่ต้องการควบคุมการบริหารบริษัทแต่เพียงผู้เดียว หรือเฉพาะบุคคลในครอบครัว ควรจัดตั้งเป็นบริษัทเอกชนจำกัด ในขณะที่บุคคลที่ต้องการอาศัยเงินทุนของประชาชนในการประกอบธุรกิจ ควรจัดตั้งเป็นบริษัทมหาชนจำกัด กระทรวงพาณิชย์ในขณะนั้นได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในเวลานั้น จึงได้แต่งตั้งนายโอสถ โกสิน เป็นประธานคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปี พ.ศ.2519 คณะกรรมการฯ เห็นว่ามีความจำเป็นทางเทคนิคการร่างกฎหมาย ที่ต้องแยกบทบัญญัติว่าด้วยบริษัทมหาชนจำกัด ออกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน พ.ศ. ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้ให้ความเห็นชอบผ่านเป็นกฎหมาย เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2521 ทำให้เกิดพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2521 ฉบับแรก จากข้อมูลดังกล่าว ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 ประเทศไทยมีการแบ่งแยกกฎหมายบริษัทออกเป็น บริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และบริษัทมหาชนจำกัด ตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด (ชัยณรงค์ โชไชย, 2536)

ในพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2521 ได้มีบทบัญญัตินิยามคำว่า บริษัทเอกชน คือ บริษัทจำกัด ซึ่งตั้งขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ร่องรอยนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่า น่าจะได้รับอิทธิพลความคิดการร่างมาจากกฎหมายบริษัทของต่างประเทศ และยังคงนิยามของคำว่าบริษัทเอกชน ไว้ในพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ.2535 ตามข้อความเดิมในกฎหมายเก่า

4. บทวิเคราะห์การรวมกฎหมายบริษัทของไทยให้เป็นหนึ่งเดียว

แม้ว่าวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัดของไทย จะมีวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลที่แตกต่างกันกล่าวคือวัตถุประสงค์หลักของบริษัทมหาชน มีเพื่อเสนอขายหุ้นต่อประชาชน ต่างจากบริษัทจำกัดที่ห้ามซื้อหุ้นประชาชนซื้อหุ้นเพื่อระดมทุนไปใช้ในการประกอบกิจการ แต่ทั้งรูปแบบบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัด

สามารถอยู่ภายใต้กฎหมายบริษัทฉบับเดียวกันได้ ดังเช่นกรณีศึกษากฎหมายบริษัทของต่างประเทศ หากเปรียบเทียบกับนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ซึ่งก็มีนิติบุคคลอันมีวัตถุประสงค์เพื่อการแสวงหากำไร และนิติบุคคลที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไร ก็อยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เดียวกันมาช้านานแล้ว มิได้มีการแยกกฎหมายออกเป็นแต่ละฉบับตามประเภทองค์กรธุรกิจ อันอาจด้วยเนื่องจากหลักกฎหมายพื้นฐานในเรื่องความเป็นนิติบุคคล ที่ใช้ร่วมกันได้

การรวมกฎหมายบริษัทของไทยให้เป็นหนึ่งเดียวในที่นี้ หมายถึง การแยกกฎหมายหุ้นส่วนบริษัท ในลักษณะ 22 ของเอกเทศสัญญาในบรรพ 3 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ออกจากประมวลกฎหมายและนำมารวมกับพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายลักษณะหุ้นส่วนและบริษัท เป็นเอกเทศสัญญา อันเป็นไปตามมาตรา 1012 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย อันบัญญัติว่า “สัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้น คือสัญญาซึ่งบุคคล ตั้งแต่สองคนขึ้นไปตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการร่วมกัน ด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น” ฉะนั้นเมื่อการจัดตั้งบริษัทเอกชน จำกัด มีพื้นฐานมาจากสัญญา “..ทำให้เราไม่อาจจัดตั้งบริษัทคนเดียว หรือ One person company อย่างที่ปฏิบัติในประเทศสหรัฐอเมริกา ในประเทศอังกฤษได้ เว้นเสียแต่จะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 1012 หรือใช้วิธีการออกกฎหมายใหม่ ดังเช่นที่มีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัติบริษัทคนเดียว พ.ศ.... สำหรับประเทศฝรั่งเศส บริษัทถือว่า มาจากหลักการเรื่องความตกลงทางสัญญาเหมือนกับหลักกฎหมายบริษัทของไทยในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ก็ได้ใช้วิธีการออกกฎหมายฉบับใหม่มาแก้ไขประมวลแพ่งฝรั่งเศส เพื่อให้มีการจัดตั้งบริษัทจำกัดคนเดียวได้...” (ทิพยชนก รัตโนสถ, 2552)

เนื่องจากร่างพระราชบัญญัติบริษัทคนเดียว พ.ศ. ยังไม่ผ่านการพิจารณาจากรัฐสภา ยังไม่มีการประกาศใช้เป็นกฎหมาย ทั้งนี้ หากมีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัตินี้อีกครั้งและผ่านการพิจารณา จะทำให้ระบบกฎหมายบริษัทของไทย อยู่ภายใต้กฎหมายบริษัทที่แยกออกจากกันถึง 3 ฉบับ อันได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายบริษัทมหาชนจำกัด และ(ร่าง)กฎหมายบริษัทจำกัดคนเดียว อันส่งผลให้เกิดความลักลั่นในเรื่องอำนาจหน้าที่ของกรรมการบริษัท ซึ่งเป็นผู้แทนของนิติบุคคลประเภทบริษัท เพราะผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจ หลายราย อาจจะพยายามเลือกรูปแบบองค์กรธุรกิจ ที่มีความเหมาะสมกับประเภทธุรกิจ และมีความรับผิดชอบจำกัด

เหตุผลที่ควรรวมกฎหมายบริษัทของไทยให้เป็นหนึ่งเดียว อีกข้อหนึ่งก็คือ ญี่ปุ่น ซึ่งมีระบบประมวลกฎหมายที่คล้ายคลึงกับของไทยได้แยกประมวลกฎหมายแพ่ง และประมวลกฎหมายพาณิชย์ออกจากกัน เช่นเดียวกับกรณีของฝรั่งเศส และได้แยกบทบัญญัติกฎหมายบริษัทออกเป็นกฎหมายเฉพาะอีกฉบับ ทำให้บทบัญญัติของกฎหมายบริษัท ไม่ได้ยึดโยงกับหลักกฎหมายแพ่ง ดังเช่นกรณีบริษัทจำกัดของไทย

4.1 หน้าที่และความรับผิดชอบของกรรมการบริษัทจำกัดกับบริษัทมหาชนจำกัด ในหลักพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน

ในต่างประเทศ กรรมการบริษัท มีหน้าที่หลักในการกำกับดูแลธุรกิจและกิจการของบริษัท การดำเนินการตามความรับผิดชอบเหล่านี้ กรรมการจะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามหลัก Fiduciary duties of care and loyalty (Stein L. D. et al, 2022) ซึ่งหลักการนี้ได้มีการนำมาใช้ในกฎหมายบริษัทของไทยเช่นกัน

หลัก Fiduciary duties of care and loyalty กำหนดให้กรรมการและผู้บริหารของบริษัทต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง (duties of care) และใช้ดุลยพินิจเยี่ยงบุคคลที่สมเหตุสมผลภายใต้สถานการณ์เดียวกัน

ส่วนการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (Duty of Loyalty) คือ กระทำการเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของบริษัทและผู้ถือหุ้นเสมอ โดยปราศจากผลประโยชน์ส่วนตนหรือความขัดแย้งทางผลประโยชน์

บทบัญญัติเรื่องกรรมการ เป็นหนึ่งในตัวอย่างของหลักกฎหมายที่ผู้เขียนนำเสนอ เพื่อให้เห็นการรวมกฎหมายบริษัทของไทยเป็นหนึ่งเดียวสามารถทำได้ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติเฉกเดียวกับนานาประเทศอื่นที่เขาทำกันมาแล้ว

เหตุผลแห่งการนำเสนอว่า ควรรวมกฎหมายบริษัทจำกัด กับบริษัทมหาชนจำกัดเข้าไว้ในกฎหมายฉบับเดียวกัน ด้วยเพราะบทบัญญัติหลายมาตรา ในกฎหมายบริษัทจำกัด กฎหมายบริษัทมหาชนจำกัด และกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ฯ มีหลายเรื่องสามารถใช้ร่วมกัน โดยไม่จำเป็นต้องมีการแบ่งแยก ตัวอย่าง สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบทางกฎหมายของกรรมการบริษัท ทั้งบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัด ซึ่งในกฎหมายบริษัทของต่างประเทศ การรวมบริษัทมหาชนกับบริษัทจำกัด เข้าไว้ในกฎหมายเดียวกัน ก็ได้มีปัญหาในทางปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งนี้ข้อเสนอความเห็นการรวมกฎหมายบริษัท อาจมีข้อแตกต่างจากกฎหมายบริษัทของต่างประเทศที่ได้นำเรื่องข้างต้นส่วนมาอยู่กับห้างหุ้นส่วนจำกัดเข้าไว้ในกฎหมายบริษัทด้วย โดยรูปแบบสององค์กรธุรกิจนี้ยังคงสามารถอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้ ทั้งนี้เพื่อมิให้ผู้ประกอบการของไทย เกิดความสับสน หากสมมติห้างหุ้นส่วน จะรวมอยู่ในนิยามของบริษัท เช่นเดียวกับกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น ที่ได้ศึกษามาแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้

ผู้ประกอบการหรือนักธุรกิจที่ได้ถือหุ้นในบริษัทในฐานะผู้ถือหุ้นเสียงข้างมากและเข้ามาบริหารกิจการโดยมีตำแหน่งเป็นประธานเจ้าหน้าที่บริหาร และเป็นกรรมการบริษัทหลายบริษัทที่มีบริษัทย่อยจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของไทย จะเลือกรูปแบบจดทะเบียนจัดตั้งบริษัท เพราะกรรมการสามารถจำกัดความรับผิดชอบทางกฎหมายโดยแยกออกจากบริษัทซึ่งเป็นนิติบุคคล เช่นการตั้งบริษัท Holding Company ในรูปแบบบริษัทจำกัด โดยมีบริษัทย่อยจดทะเบียนหลักทรัพย์ของตนในตลาดหลักทรัพย์ เพื่อหลีกเลี่ยงการต้องปฏิบัติตามกฎหมายหลักทรัพย์ฯ และหลีกเลี่ยงการถูกฟ้องดำเนินคดีจากผู้มีส่วนได้เสียหากตนเป็นกรรมการในบริษัทจดทะเบียน ประเด็นเรื่องความรับผิดชอบของกรรมการ จึงเป็นประเด็นชี้ขาดในการเลือกว่า ควรจดทะเบียนในรูปแบบใด หากกรรมการคำนึงถึงส่วนได้เสียของตนเองเป็นหลักก่อน ฉะนั้น การแยกกฎหมายบริษัทเป็นสองฉบับจึงทำให้เกิดความสับสน อีกทั้งแม้จะรวมกฎหมายบริษัทจำกัดกับบริษัทมหาชนเข้าไว้ด้วยกันก็ยังสามารถแยกบทบัญญัติหน้าที่กรรมการของบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัดที่จำเป็นต้องแตกต่างกันไว้เป็นบทบัญญัติเฉพาะต่างหากได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ในร่างกฎหมายบริษัทฉบับใหม่ที่ผู้เขียนนำเสนอ สามารถมีบทบัญญัติทั่วไปกับบทบัญญัติเฉพาะบริษัทเอกชนกับบริษัทมหาชนจำกัด

จากการศึกษาบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่กรรมการตาม มาตรา 1168 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เปรียบเทียบ มาตรา 85 แห่งพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2535 ดังตารางต่อไปนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 22 หุ้นส่วนและบริษัท	พระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ.2535
มาตรา 1168 ในอันที่จะประกอบกิจการของบริษัทนั้น กรรมการต้องให้ความเอาใจใส่เพื่อสอดส่องอย่างบุคคล	มาตรา 85 ในการดำเนินกิจการของบริษัท กรรมการต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย วัตถุประสงค์

ค้าขายผู้ประกอบการด้วยความระมัดระวังว่าโดยเฉพาะกรรมการต้องรับผิดชอบร่วมกันในประการต่างๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ (1) การใช้เงินค่าหุ้นนั้น ได้ใช้กันจริง (2) จัดให้มีและรักษาไว้ให้เรียบร้อย ซึ่งบรรดาสมุดบัญชีและเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้ (3) การแจกเงินปันผลหรือดอกเบี้ยให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้ (4) บังคับการให้เป็นไปตามมติของที่ประชุมใหญ่ อนึ่ง ท่านห้ามมิให้ผู้เป็นกรรมการประกอบการค้าขายใดๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัท นั้น ไม่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนหรือเพื่อประโยชน์ผู้อื่น หรือไปเข้าหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดชอบในทางค้าขายอื่นซึ่งประกอบกิจการมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันและแข่งขันกับกิจการของบริษัท โดยมิได้รับความยินยอมของที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น บทบัญญัติที่กล่าวมาข้างบนนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้แทนของกรรมการด้วย	และขอบังคับของบริษัท ตลอดจนมติที่ประชุมผู้ถือหุ้นด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและระมัดระวังรักษาผลประโยชน์ของบริษัท ในกรณีที่กรรมการคนใดกระทำการหรือละเว้นกระทำการใดอันเป็นการไม่ปฏิบัติตามวรรคหนึ่ง บริษัทหรือผู้ถือหุ้น แล้วแต่กรณี อาจดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ (1) ถ้าการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้นเป็นเหตุให้บริษัทได้รับความเสียหาย ให้บริษัทเรียกค่าสินไหมทดแทนจากกรรมการคนนั้นได้ (2) ถ้าการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้นอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัท ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งหรือหลายคนซึ่งถือหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของหุ้นที่จำหน่ายได้ทั้งหมดจะแจ้งเป็นหนังสือให้บริษัทดำเนินการเรียกร้องก็ได้ หากบริษัทไม่ดำเนินการตามที่ผู้ถือหุ้นนั้นแจ้ง ผู้ถือหุ้นนั้น ๆ จะนำคดีขึ้นฟ้องร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนแทนบริษัทก็ได้ (3) ถ้าการกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้นอาจทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัท ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งหรือหลายคนซึ่งถือหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของหุ้นที่จำหน่ายได้ทั้งหมด จะขอให้ศาลสั่งระงับการกระทำได้ในกรณีที่ผู้ถือหุ้นเป็นผู้ดำเนินการตามวรรคสอง ผู้ถือหุ้นจะขอให้ศาลสั่งให้กรรมการคนนั้นออกจากตำแหน่งก็ได้ ผู้ถือหุ้นซึ่งดำเนินการตามวรรคสองและวรรคสาม ต้องถือหุ้นของบริษัทอยู่ในขณะที่กรรมการคนนั้นกระทำการหรือละเว้นกระทำการอันเป็นเหตุให้บริษัทเสียหายหรืออาจทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัท แล้วแต่กรณี มาตรา 86 ห้ามมิให้กรรมการประกอบกิจการอันมีสภาพอย่างเดียวกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัท หรือเข้าเป็นหุ้นส่วนในทางหุ้นส่วนสามัญ หรือเป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดความรับผิดชอบในทางหุ้นส่วนจำกัดหรือเป็นกรรมการของบริษัทเอกชนหรือบริษัทอื่นที่ประกอบกิจการอันมีสภาพอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับกิจการของบริษัทไม่ว่าจะทำเพื่อประโยชน์
---	--

	ตน หรือประโยชน์ผู้อื่น เว้นแต่จะได้แจ้งให้ที่ประชุมผู้ถือหุ้นทราบก่อนที่จะมีมติแต่งตั้ง ในกรณีที่กรรมการคนใดฝ่าฝืนบทบัญญัติวรรคหนึ่ง บริษัทจะเรียกค่าสินไหมทดแทนในการที่บริษัทได้รับความเสียหายจากกรรมการคนนั้นก็ได้ ทั้งนี้ ต้องฟ้องภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่บริษัททราบถึงการฝ่าฝืนและไม่เกินสองปีนับแต่วันฝ่าฝืน ในกรณีที่บริษัทไม่ใช่สิทธิเรียกร้องตามวรรคสอง ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งหรือหลายคนซึ่งถือหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของหุ้นที่จำหน่ายได้ทั้งหมดจะแจ้งเป็นหนังสือให้บริษัทดำเนินการเรียกร้องก็ได้ ถ้าบริษัทไม่ดำเนินการตามที่ผู้ถือหุ้นแจ้งภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่แจ้ง หรืออายุความตามวรรคสองเหลือน้อยกว่าหนึ่งเดือน ผู้ถือหุ้นดังกล่าวจะใช้สิทธิเรียกร้องนั้นเพื่อบริษัทก็ได้ และให้นำมาตรา 85 วรรคสอง (2) และวรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม
--	---

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบัญญัติในกฎหมายตามตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าหน้าที่กรรมการบริษัทจำกัดตามมาตรา 1168 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในประเด็นการใช้ความระมัดระวังในการจัดการงาน และข้อห้ามมิให้ผู้เป็นกรรมการประกอบการค้าขายใดๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัท สองประเด็นนี้เมื่อแปรเปลี่ยนมาเป็นบริษัทมหาชนจำกัด คือมาตรา 85 และมาตรา 86 แห่งพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด จะมีเนื้อหารายละเอียดที่มากขึ้น ทำให้กรรมการบริษัทต้องมีความระมัดระวังตนมากกว่าการเป็นกรรมการบริษัทจำกัด อีกทั้งถ้าหากเป็นบริษัทมหาชนจำกัด ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ จะต้องศึกษาบทบัญญัติ 89/7-8 แห่งพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ. 2535 ประกอบด้วย

มาตรา 89/7 ในการดำเนินกิจการของบริษัท กรรมการและผู้บริหารต้องปฏิบัติ หน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ความระมัดระวังและความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งต้องปฏิบัติให้เป็นไปตาม กฎหมาย วัตถุประสงค์ ข้อบังคับของบริษัท และมติคณะกรรมการ ตลอดจนมติที่ประชุมผู้ถือหุ้น

มาตรา 89/8 ในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบและความระมัดระวัง กรรมการและผู้บริหารต้องกระทำ เยี่ยงวิญญูชนประกอบธุรกิจเช่นนั้นจะพึงกระทำ ภายใต้สถานการณ์ อย่างเดียวกัน การใดที่กรรมการหรือผู้บริหารพิสูจน์ได้ว่า ณ เวลาที่พิจารณาเรื่องดังกล่าว การตัดสินใจของตนมีลักษณะครบถ้วนดังต่อไปนี้ให้ถือว่า กรรมการหรือผู้บริหารผู้นั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความรับผิดชอบและความระมัดระวังตามวรรคหนึ่งแล้ว

(1) การตัดสินใจได้กระทำ ไปด้วยความเชื่อโดยสุจริตและสมเหตุสมผลว่า เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของบริษัทเป็นสำคัญ

(2) การตัดสินใจได้กระทำ บนพื้นฐานข้อมูลที่เชื่อโดยสุจริตว่า เพียงพอและ

(3) การตัดสินใจได้กระทำ ไปโดยตนไม่มีส่วนได้เสียไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม ในเรื่องที่ตัดสินใจ

จากการศึกษา มาตรา 89/7 และ 89/8 ดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า พระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ พ.ศ.2535 กำหนดกฎเกณฑ์ในการพิจารณาระดับความระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการในบริษัทที่มีหลักทรัพย์เป็นหลักทรัพย์จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไว้แตกต่างจากระดับความระมัดระวังที่ปรากฏในบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อย่างมาก (นิลบล เลิศนุวัฒน์, 2564)

4.2 วิเคราะห์ผลทางกฎหมายจากการรวมกฎหมายบริษัทไทยเป็นหนึ่งเดียว

การศึกษาวិเคราะห์ผลทางกฎหมายที่จะเกิดขึ้น จากการรวมกฎหมายบริษัทต่างๆของไทย ให้เป็นกฎหมายฉบับเดียว เพื่อให้เห็นประโยชน์อันเกิดจากการรวมกฎหมายบริษัทไทยให้เป็นหนึ่งเดียว จึงขอศึกษาโดยแยกออกเป็นผลทางกฎหมายในมุมมองที่แตกต่างดังนี้

มุมมองแรก หากกฎหมายบริษัทจำกัด หลุดจาก ป.พ.พ. จะทำให้การจัดตั้งบริษัท ไม่มีสถานะเป็นสัญญาอีกต่อไป และจะทำให้การจัดตั้งบริษัทจำกัดคนเดียว ทำได้ง่ายขึ้น และไม่มี ความจำเป็นต้องออกกฎหมายเฉพาะมาบังคับใช้ อีกทั้งการรวมกฎหมายบริษัทเป็นหนึ่งเดียว จะทำให้ลดจำนวนกฎหมายที่มีมาก ลดจำนวนฉบับลงได้

ดังการศึกษากฎหมายที่กล่าวมาข้างต้น การแยกหลักกฎหมายบริษัทจำกัด กับ กฎหมายบริษัทมหาชนจำกัด ทำให้เกิดมาตรฐานการดำเนินงานที่กรรมการ เป็นสองมาตรฐาน แทนที่หลักการพื้นฐานของการดำเนินงานที่กรรมการ ควรจะเหมือนกัน แต่เนื่องจากผู้ร่างกฎหมาย อาจเป็นคนละชุดในการทำหน้าที่ร่าง จึงเป็นเหตุทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างสองรูปแบบบริษัท ยกตัวอย่างเช่น เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน SDGs ที่ปัจจุบันบริษัทมหาชน ที่เป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ มีการนำหลักการพัฒนายั่งยืนมาใช้ในการดำเนินธุรกิจ กฎหมายบริษัทของสหราชอาณาจักรเอง ก็ได้นำหลักการนี้ไปสอดแทรกไว้บทบัญญัติแห่งหน้าที่กรรมการด้วยซึ่งปรับใช้ได้ทั้งบริษัทเอกชนจำกัดกับบริษัทมหาชนจำกัด เพียงแต่ต้องดูขนาดของบริษัท ที่เข้าหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ ในขณะที่บริษัทจำกัด(หรือบริษัทเอกชน)ของไทยเรา กลับถูกมองเป็นเรื่องของธุรกิจส่วนตัวหรือธุรกิจครอบครัว นโยบายทางกฎหมาย ที่จะนำเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้กับบริษัทจำกัด จึงไม่เห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นหากมีการรวมกฎหมายบริษัทเป็นหนึ่งเดียว ก็จะเป็นข้อดีและประโยชน์อย่างมากต่อการพัฒนาธุรกิจบริษัทจำกัดของไทยให้มีมาตรฐานขั้นต่ำที่เท่ากับบริษัทมหาชนจำกัด

การรวบรวมกฎหมายให้อยู่ในกฎหมายฉบับเดียวนั้นมีประโยชน์ต่อการใช้กฎหมายของประเทศ Civil Law มาก เพราะการมีกฎหมายบริษัทหลายฉบับย่อมมีความเสี่ยงที่กฎหมายจะมีเนื้อหาขัดแย้งกัน อีกทั้งปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 กำหนดให้รัฐมีกฎหมายเท่าที่จำเป็น และยกเลิกหรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็นหรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพเพื่อไม่ให้เป็นการละเมิดของประชาชน เราจึงเริ่มพบกระบวนการ Regulatory Guillotine ในประเทศไทยมากขึ้น ตัวอย่างที่เทียบเคียงกับความคิดของผู้เขียนได้คือ คือ การประกาศใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด ที่เป็นการรวบรวมกฎหมายยาเสพติดของประเทศไทยให้อยู่ในกฎหมายฉบับเดียว

มุมมองที่สอง จากการศึกษาความคิดเห็นของนักวิชาการบางท่านเห็นว่า แนวคิดการรวมบริษัทของไทย ดูแล้วไม่น่าจะได้ประโยชน์ โดยมองว่าเป็นเพียงแค่การรวบรวมกฎหมายสามฉบับเข้าไว้ด้วยกัน แต่อันที่จริงแล้ว ด้วยห้างหุ้นส่วนและบริษัท ถือเป็นเอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย เป็นสัญญาอันอยู่ภายใต้หลักนิติกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากนำเรื่องบริษัทจำกัดออกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผลก็คือบริษัทจำกัด ก็จะมีได้มีพื้นฐานมาจากเรื่องของสัญญาอีกต่อไป ทำให้การจัดตั้งบริษัทคนเดียวทำได้ง่ายขึ้น แต่ข้อเสียก็คือ หลักกฎหมายพื้นฐานสำคัญในเรื่องนิติกรรมและสัญญา ก็ไม่สามารถนำมาใช้กับบริษัทจำกัดได้อีก ทำให้กฎหมายบริษัทใหม่ จะกลายเป็นกฎหมาย stand alone ไม่เกี่ยวข้องกับใด ๆ กับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อีกต่อไป ซึ่งความกังวลนี้สามารถแก้ไขได้ โดยการร่างกฎหมายเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปนำไปร่างไว้ในร่างกฎหมายบริษัทไทย ฉบับหนึ่งเดียว หรืออาจต้องเขียนบทบัญญัติให้โยงกลับใช้หลักกฎหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งหากใช้แนวทางนี้อาจทำให้เกิดปัญหาว่า ต้องย้อนกลับใช้หลักกฎหมายในประมวลกฎหมายและพาณิชย์ควบคู่กับกฎหมายบริษัทไทยฉบับใหม่อีก ข้อเสียประการต่อมา กฎหมายบริษัทไทยฉบับหนึ่งเดียว รวมสามเรื่องเข้าไว้ด้วยกัน จะทำให้กฎหมายมีเนื้อหากฎหมายมากมายหลายมาตรา ดังกรณีของกฎหมาย Company Act 2006 หรือเช่นกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น ซึ่งก็เป็นระบบ Civil Law เช่นเดียวกับของไทยเรา การแก้ไขกฎหมายก็อาจทำได้ยากขึ้น โดยเฉพาะบทบัญญัติที่ใช้ร่วมกันระหว่างบริษัทจำกัดกับบริษัทมหาชน จำกัด หากกฎหมายบริษัทจำกัดกับบริษัทมหาชนจำกัดแยกฉบับกัน อาจทำให้แก้ไขยากกว่า ซึ่งจะสอดคล้องกับเหตุผลของการเกิดพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2521 ดังที่ได้ศึกษาไว้ตอนต้น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ประวัติศาสตร์กฎหมายบริษัทของไทยจะต้องแยกพิจารณาศึกษาออกเป็นสองส่วนคือ ประวัติศาสตร์กฎหมายหุ้นส่วนบริษัทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับประวัติศาสตร์การกำเนิดขึ้นของพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2521 ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ตอนแรกเริ่มของการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในส่วนบรรพ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 ณ ขณะนั้น ยังไม่มีการแยกบริษัทมหาชนออกจากบริษัทจำกัด โดยขณะร่าง บรรพ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 หุ้นส่วนและบริษัท ประเทศไทยเรารับเพียงแนวคิดของกฎหมายบริษัทเอกชนจำกัด (หรือบริษัทจำกัดตามกฎหมายไทย ณ ขณะนี้) ซึ่งก็มีใน Company Act ของสหราชอาณาจักรมาปรับใช้ และค่อยมีการแก้ไขปรับปรุงให้มีกฎหมายบริษัทมหาชนขึ้นมาภายหลัง จึงทำให้เกิดกฎหมายบริษัทของไทยเป็นสองฉบับตามที่ปรากฏในปัจจุบัน

จากการศึกษารูปแบบกฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร พบว่า มีข้อแตกต่างจากกฎหมายบริษัทของไทย ที่แยกบริษัทออกเป็นสองประเภท แยกกฎหมายบริษัทออกเป็นสองฉบับ โดยที่กฎหมายบริษัทของญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร เป็นรูปแบบกฎหมายบริษัทฉบับเดียว สามารถบังคับใช้ได้ทั้งบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัด และเมื่อพิจารณาศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายบริษัทของไทย จะพบว่า ในตอนร่างพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2521 ก็ปรากฏความคิดที่จะใส่เรื่องบริษัทมหาชนจำกัด ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ก็มีแนวคิดเรื่องความจำเป็นในทางเทคนิคที่ต้องแยกกฎหมายเป็นสองฉบับ

เหตุผลในการรวมกฎหมายบริษัทของไทยเป็นหนึ่งเดียว มาจากการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายบริษัทของต่างประเทศ ตามที่ได้ศึกษาตอนต้น และเห็นว่า สามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยประเด็นเรื่องการรวมกฎหมายบริษัทของไทยเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งแน่นอนว่าย่อมจะต้องมีทั้งข้อดีและข้อเสีย

ท้ายสุดนี้ผู้เขียน มีข้อเสนอแนะว่า 1. ควรมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติบริษัท พ.ศ.... อันสอดคล้องกับหลักการปฏิรูปกฎหมาย ซึ่งหากความคิดในเรื่องการรวมกฎหมายยังไม่สำเร็จ การแก้ไขเพิ่มเติมความรับผิดชอบกรรมการของบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชนจำกัด คือข้อเสนอแนะรองเพื่อบรรเทาผลกระทบจากการมีกฎหมายบริษัทสองฉบับที่กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบต่างกัน 2. บทความนี้เพียงเป็นการศึกษาแนวคิด เพื่อนำไปต่อยอดงานวิจัยในอนาคตที่มียุทธศาสตร์ทั้งวิจัยเอกสารและวิจัยเชิงปริมาณได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จุโข อธิติธะ. (2530). ารรับกฎหมายฉบับใหม่จากตะวันตกในประเทศญี่ปุ่น : ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยณรงค์ โชไชย. (2536). ผลกระทบของพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 ต่อบริษัทจดทะเบียนที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์. ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง .
- ทิพยชนก รัตโนสถ. (2552). คำอธิบายเรียงมาตรา กฎหมายลักษณะหุ้นส่วนและบริษัท. ใน โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .
- นิลุบล เลิศนุวัฒน์. (2564). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายบริษัทมหาชนจำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 3. ใน โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิณัญญา แสงสุข และฐิติพร ลี้มแหลมทอง. (2548). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศรีปริชาธรรมปาฐก. (2503). กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนบริษัทและสมาคม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสถียรภาพ นาทหลวง. (2559). แนวทางการปฏิรูปกฎหมายบริษัทเอกชนจำกัดเพื่อส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นประเทศเศรษฐกิจพัฒนา. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต (หน้า 189-190). กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Corporate Governance in Japan. (n.d.). Retrieved from Ecgi:
<https://www.ecgi.global/publications/codes/countries/corporate-governance-in-japan>
- Davies P. (2020). Introduction to Company Law. England: Oxford University.
- Export to Japan. (2024, January). Godo Kaisha GK (Limited Liability) company in Japan. Retrieved from <https://exporttojapan.co.uk/guide/setting-up-in-japan/godo-gaisha/>
- Global Alliance of SMEs. (2023). Types of Business Entities & Corporation in he USA. Retrieved from

http://www.globalsmes.org/news/index.php?func=detail&detailid=417&catalog=22&lan=en&search_keywords=.2023

Ishiyama T. (n.d.). The Company Law in Japan (1). Retrieved from Waseda Bulletin of Comparative Law: <https://www.waseda.jp/foiaw/icl/assets/uploads/2014/05/A02859211-00-000150056.pdf>

Japanese Law Translation. (2025, April 20). Commercial Code. Retrieved from <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4293>

Nakamura N. (2006). The Revision of Japanese Company Law and its Modernisation. Waseda bulletin of comparative law, 24, 1-22.

Stein L. D. et al. (2022, January 14). The US Perspective. Retrieved from Global Investigations Review: <https://globalinvestigationsreview.com/guide/the-practitioners-guide-global-investigations-archived/2022/article/directors-duties-the-us-perspective>